

2. Створити робочу групу по розробці проекту Національної програми профілактики основних стоматологічних захворювань як складової державної системи охорони здоров'я України. Робочій групі до березня 2019 року підготувати проект для розгляду Координаційною радою АСУ та подання на затвердження у відповідних органах державної влади.

3. Підтримати Проект Закону України № 7065 «Про організацію медичного обслуговування населення в Україні» та добиватися виділення стоматологічної допомоги в окремий вид медичної допомоги, надання стоматологічної допомоги населенню України на первинному, вторинному та третинному рівнях.

4. Підтримати Проект Закону України № 8250 «Про лікарське самоврядування».

5. Продовжити роботу по просуванню та прийняттю відповідними органами державної влади гарантованого рівня безоплатної стоматологічної допомоги. Звернутись до Національної служби здоров'я України з пропозиціями щодо гарантованого рівня безоплатної стоматологічної допомоги та запропонувати співпрацю Асоціації стоматологів України з цього питання.

6. Звернутись до Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства освіти та науки України з пропозицією видати спільний Наказ щодо організації надання стоматологічної допомоги та проведення профілактики основних стоматологічних захворювань в організованих дитячих колективах.

7. Рекомендувати МОН та МОЗ України реалізувати досвід вітчизняних експертів і міжнародних фахівців

у галузі медичної/стоматологічної освіти щодо усунення невідповідностей з вимогами ВФМО і ЄС у «Стандарті вищої освіти з фаху Стоматологія», а саме:

- адаптувати навчальні плани і програми до міжнародних, що сприятиме реальному впровадженню академічної мобільності як студентів так і викладачів та оптимізації організаційних аспектів освітнього процесу;

- підвищити термін професійної підготовки у медичному закладі вищої освіти до 360 кредитів із введенням практично-орієнтованого завершального року навчання;

- ввести для забезпечення магістерського рівня вищої медичної освіти відповідно до «Закону про вищу освіту», виконання і захист випускниками магістерської роботи у контексті внесення у комплекс необхідних випускнику компетентностей – науково-дослідної компетентності.

8. Звернутись до керівництва Національної Академії медичних наук України з пропозицією про створення на базі відділу епідеміології та профілактики основних стоматологічних захворювань ДЗ «Інститут стоматології та щелепно-лицевої хірургії НАМН України» всеукраїнського центру з епідеміологічних обстежень та моніторингу стоматологічних захворювань, розробці комунальних програм профілактики серед населення України.

9. Звернутись до керівництва Національного музею історії медицини з пропозицією про створення експозиції з історії стоматології, включитись в роботу по практичній реалізації цієї пропозиції.

УДК 94:615.015.32:614.2

ГОМЕОПАТІЯ В УКРАЇНІ: ГОЛОВНІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ. (ЛЕКЦІЯ)

■ А. П. Мошнич, д. мед. н., проф. каф. дит. оториноларингол., аудіол. і фоніатр.

■ *НМАПО ім. П. Л. Шупика, м. Київ*

Гомеопатія як напрямок медицини, була відомаю і користувалася авторитетом серед населення великих міст України ще на початку IX століття. Значну популярність вона набула серед лікарів і пацієнтів на початку 30-х років XIX століття. Перша гомеопатична аптека була відкрита в Києві в 1835 році ще за життя засновника гомеопатії – німецького лікаря, професора Лейпцігського університету Християна Фрідріха Самуеля Ганемана, який помер в Парижі в 1843 році. У 80-90-х роках XIX століття в українських містах створювали-

ся об'єднання послідовників гомеопатії: в грудні 1889 року в Києві етак товариства очолив Федоровський, в квітні 1891 року в Одесі – Маразлі, в липні 1891 року в Чернігові – Вишневський, в жовтні того ж 1891 року в Харкові – Телятников. Такі товариства існували також в Полтаві (з 1893 р.) і Кам'янець-Подільському (з 1903 р.). Громадські об'єднання послідовників гомеопатії в Ялті та Феодосії були зареєстровані на межі 1899-1900 рр. Усі товариства з моменту заснування вели роботу з організації гомеопатичних лікарень для хворих, а через

деякий час – і гомеопатичних стаціонарів (в Києві ще в 1891 році подавалося прохання товариства міському голові про виділення в розпорядження гомеопатичного товариства 10 ліжок в Олександрівській лікарні, а в 1900 р. існувало вже дві лікарні, за діяльністю яких спостерігав доктор Н. Ржаніцин). Активно публікуючи в різних журналах Росії та Європи свої праці з питань теорії і практики гомеопатичної медицини, українські гомеопати з січня 1900 року розпочали видання свого журналу «Вісник гомеопатичної медицини», який друкували в Харкові, Одесі, Хоролі та розповсюджували по всій Україні. Спеціалізовані гомеопатичні аптеки на початку XX століття працювали в Києві, Одесі, Харкові, Бердичеві, Кам'янці-Подільському. Слід зазначити, що саме на території України, з середини XIX століття і до другого десятиліття XX століття, була найбільша кількість об'єднань лікарів-гомеопатів, гомеопатичних аптек і фахівців в царській Росії (Київ, Одеса, Катеринослав, Бердичів, Житомир, Чернігів, Полтава, Хорол, Харків, Феодосія, Кам'янець-Подільський); видавалися журнали, брошури, книги. Найбільш ранні свідчення про гомеопатичну практику в Житомирі і Тульчині відносяться до 1826 року. В госпіталях за часів епідемії один з організаторів чорноморського флоту адмірал Н.С. Мордвинов милостиво дозволяв використовувати гомеопатію. При цьому була відзначена висока ефективність гомеопатії в порівнянні з ортодоксальною цивільною та військовою медичними практиками.

Гомеопатія в Україні від «царського» до «радянського» періоду.

Серед видатних гомеопатів світу IX – початку XX століття важливе місце належить Івану Митрофановичу Луценку.

Іван Митрофанович ЛУЦЕНКО – засновник української школи гомеопатії.

Іван Митрофанович Луценко (1863-1919) доктор медицини, полковник медичної служби, засновник української школи гомеопатії, громадський, політичний і військовий діяч України, член Центральної Ради УНР (Української Народної Республіки).

І. М. Луценко

Народився 23.02.1863 р. (7 березня н. ст.) в дворянській сім'ї Митрофана Йосиповича і Анни Йосипівни Луценків на Полтавщині.

У 1887 р. вступив до Імператорської Петербурзької військово-медичної академії. Маючи диплом гуманітарного відділення Петербурзького Імператорського університету, був зарахований на другий курс. В 1891 р. отримав диплом лікаря з відзнакою і був призначений на посаду молодшого лікаря в 55 піхотний Подільської полк, розквартирований в м. Бендери. Після короткого терміну його перевели молодшим лікарем 15 арт. бригади в м. Одеса. У 1893 р. успішно захистив докторську дисертацію. У тому ж році його обирають дійсним членом Товариства одеських лікарів.

Пішов з армії у відставку в чині надвірного радника в 90-х і оселився в м. Одеса на вулиці Херсонській (нині Пастера), 52. У місті Одеса практикував як лікар-гомеопат. У 1894 році був обраний членом правління Одеського товариства послідовників гомеопатії.

З 1895 р. починає співпрацювати з журналом «Лікар-гомеопат» (Петербург), на сторінках якого з'являються його статті. Особливо слід відзначити його переклади лекцій Е.А. Фаррінгтона (Ernst A. Farrington), що служили одним з академічних підручників з гомеопатичної медицини в XX столітті і не втратили свого значення до сьогодні. У 1898 р. на зборах членів-співзасновників «Одеського товариства послідовників гомеопатії» він обирається секретарем і скарбником. 19 січня 1898 р. товариство відкрило свою аптеку і амбулаторію, якими завідує І.М. Луценко. У 1900 р. в Харкові почав друкуватися «Вісник гомеопатичної медицини», на сторінках якого Луценко розміщує свої

Видання «Вісник гомеопатичної медицини»

статті. З січня 1903 р. видання «Вісник гомеопатичної медицини» переїжджає до Одеси і Іван Митрофанович стає його редактором.

І.М. Луценко брав активну участь в підготовці і роботі Першого Всеросійського з'їзду послідовників гомеопатії (1913), обирався його секретарем і зробив кілька доповідей: «Що нам треба? До майбутнього з'їзду послідовників гомеопатії», «Високі розведення гомеопатичних ліків на тлі сучасних наукових даних», «Питання лікування раку», «Про організацію курсів з гомеопатії для лікарів і фельдшерів», «Про офіційну гомеопатичну фармакопею».

Одночасно з професійною медичною діяльністю І.М. Луценко проводить активну громадську і політичну роботу. У 1905 році І.М. Луценка обирають депутатом першого складу Рад народних депутатів м. Одеси. Він стає одним із засновників українського патріотичного культурно-просвітницького товариства «Просвіта», яке просуvalo ідеї українського патріотизму: самосвідомості, мови і державності, а 8 січня 1906 видало перший номер першої в Одесі української газети «Народна справа», в якій відстоювалися національні інтереси і права українського народу. І.М. Луценко був близько знайомим, дружив з Іваном Нечуй-Левицьким, Михайлом Коцюбинським, Іваном Липою, Миколою Вороним, Іваном Франком, у багатьох випадках був їх не тільки другом, а й особистим лікарем.

Навесні 1917 року виникає Українська партія соціалістів-самостійників. Луценко вибирають заступником голови партії. У цей час відроджується національний рух в Україні, отаманом всього Вільного козацтва було обрано майбутнього гетьмана України П. Скоропадського, генеральним писарем – Кочубея, наказним отаманом – І. Полтавця-Острияниці, генеральним обозним – Тонковида, генеральним суддею – М. Левицького, генеральними хорунжими – І. Луценка, С. Грізла і Шаповала, генеральними осавулами – Шомовського, Шендрика і Кіщанського. Організаційним центром козацтва було визначено Білу Церкву.

У 1917 р. І.М. Луценко – Член Центральної Ради і Українського Генерального військового комітету. Лідер української народної партії (Української партії соціалістів-самостійників), організатор і голова Одеської української військової ради, член Одеського повітового громадянського комітету. У жовтні 1917 р. на З'їзді Вільного Козацтва Іван Митрофанович Луценко обраний генеральним хорунжим.

Одеська газета «Рідний курінь» за 18 жовтня 1917 р. надрукувала наступний документ:

«Наказ Одеської Української військової ради. 18 жовтня о 8:00 ранку судна Чорноморської флотилії Одеського рейду підіймають національний прапор на знак своєї приналежності до української армії. Одеська військова рада наказує, щоб усі українські військові частини Одеського гарнізону прибули на цей парад о 7:00 ранку на Платонівський мол. Кожна військова частина повинна вийти озброєною, при оркестрах...».

І. М. Луценко

Під цим документом підпис голови ради І.М. Луценка. Саме за його наказом в Одесі вперше замайорів жовто-блакитний прапор як символ української державності.

У розпал боротьби за українську державність полковий лікар Луценко виступає в трьох іпостасях: військового фахівця, формує частини на захист перших національно-визвольних здобутків, медика, який опікується здоров'ям людей, і публіциста, який пише на суспільно-політичні та на санітарно-гігієнічні теми. З одеської газети «Боротьба» відомо, що влітку 1918 року Іван Митрофанович брав участь в організації першої в Одесі української національної бібліотеки, якій віддав частину свого особистого зібрання книг.

Сучасник так описав зовнішність і характер Луценка: «... був він... сивий на вигляд, років 50-55... Усі його не тільки поважали і слухали, але і безмірно любили. А правду сказати, було за що. Цей сивий дуже шанований усіма дідусь був усюди. Жодне засідання або нарада не проводилися без нього; і завжди він подавав різні резолюції, які ми, молоді, завжди з радістю підпирали; ми, військові, завжди симпатизували доктору Луценку, можливо, тому що він був солдат в уніформі, як і ми, а до того був рішучий і, як то кажуть, рубав з плеча, а коли починалися якісь суперечки під час дебатів, то рішуче слово голови, схоже на наказ, вирішувало справу».

3 грудня 1918 р. – голова громадянської управи Таврійської губернії, в 1919 р. – командир «1-го Подільського Січового куреня» армії УНР.

Загинув І.М. Луценко смертю героя в бою, командуючи військовим загonom. Місце загибелі, за спогадами П. Скоропадського – містечко Кузьмін, що в Городоцькому районі на річці Смотриха, у 15 км від залізничної станції Вікторія, неподалік Шепетівки, за іншими даними – станція Красилів на Хмельниччині. Тут влітку 1919 року, в одному з нерівних боїв за Українську Народну Республіку з армією більшовиків загинув смертю героя гідний син українського народу, патріот і гуманіст, полковник, доктор медицини, лікар-гомеопат Іван Митрофанович Луценко. На три чверті століття його ім'я було викреслено з історії України. Тепер

ім'я патріота і героя повернулося і знайшло в ній заслужене гідне місце [1, 2].

Перший голова Київського товариства гомеопатів

Друге місце за важливістю для створення і розвитку гомеопатичного напрямку медицини в Україні безсумнівно належить невідомому трудівникові і патріоту України, людині «широкої ініціативи і твердої волі», унікальному організатору, натхненнику, творцеві і першому голові Київського гомеопатичного товариства генерал-майору Миколі Федоровичу Федоровському (1837-1918).

Безсумнівно, це була непересічна особистість в історії України. В 1867 році Микола Федорович Федоровський за свій рахунок створив перше в Україні і в царській Росії ремісничо-грамотне училище (в Єлисаветграді), прообраз ПТУ. Навчання дітей було безкоштовним, а рівень знань достатнім не тільки в грамоті, а й в підготовці фахівців з шовківництва, бджолярства, городництва та садівництва. Федоровський, крім загальноосвітньої і професійної підготовки, також сприяв розвитку національної свідомості дітей, створив хор, драматичний гурток, ініціював створення першого українського народного театру, до якого залучив майбутніх корифеїв Тобілевичів і Кропивницьких. «Пам'ятайте, діти, Україна таки буде вільна» – не раз повторював М.Ф. Федоровський. Діти не лише вчили українські вірші, а й насипали з ініціативи Федоровського у дворі школи символічну могилу-курбан Т.Г. Шевченка, практично перший в Україні пам'ятник Т. Шевченку. М. Федоровський – невідомий культурний діяч і організатор, талановитий «творець», палкий патріот України, педагог, людина невсипущої енергії, невідомої волі в досягненні поставленої мети. Після сумнозвісного «емського указу» 1876 року, який забороняв українську мову в книгодрукуванні і на сцені, М. Федоровський переводиться до Києва, де було більше можливостей проводити боротьбу проти ідеї указу, відстоювати права української мови. У кабінеті викладача кадетського корпусу Федоровського стояв на постаменті великий

М. Ф. Федоровський

позолочений бюст Т. Шевченка, а на столі незмінно перебував Кобзар рідкісного видання величезного розміру з прекрасними гравюрами, стояли бюсти Гоголя та Глінки. М. Федоровський дружив і активно співпрацював з Миколою Лисенком, Михайлом Коцюбинським, Іваном Франком.

Після 35-річної служби на освітянській ниві він йде у відставку в чині генерал-майора, переїжджає з родиною до Петербурга і починає наполегливо клопотати про дозвіл видань книг українською мовою, що вдається отримати для Євангелія, створює «Суспільство загальнокорисних і дешевих книг для українського народу», збирає українські народні пісні. Разом з М. Старицьким, М. Лисенком, І. Тобілевичем, М. Аркасом, Л.Е. Чекаленком та іншими видатними особистостями і патріотами відкриває в Полтаві пам'ятник І. Котляревському, допомагає збору коштів для відкриття пам'ятника Т. Шевченку в Києві, сприяє створенню гідного за «художнім і ідейним» змістом проекту пам'ятника.

За своє насичене життя ця дисциплінована, цілеспрямована і послідовна, високоєрудована інтелігентна людина у військовій генеральській формі вирішила величезну кількість проблем в інтересах української громади.

М.Ф. Федоровський постійно підтримував молодь і допомагав їй. Серед вихованців, якими він опікувався, можна згадати майбутнього знаменитого медика, професора, академіка Олексія Дмитровича Сперанського, народного художника, лауреата семи державних премій, віце-президента Академії мистецтв СРСР Федора Федоровича Федоровського (племінник Миколи Федоровича).

Часті хвороби спонукали М. Федоровського вивчити проблеми лікування. Він виступав на Всеросійському з'їзді лікарів у Москві, головував на I Всеросійському з'їзді гомеопатів, видав кілька брошур з медичної проблематики гомеопатичного лікування. Помер 80-ти річний М. Федоровський в Бердянську, заразившись під час надання допомоги хворим на дизентерію. На чавунному хресті, що підноситься над його могилою над Азовським морем, написано: «Спи спокійно, трудівник на народній ниві» [3, 4, 5].

КИЇВ

У 1889 році в Києві було створено Товариство послідовників гомеопатії на чолі з генерал-майором Миколою Федоровичем Федоровським, який, не маючи медичної освіти, захищав і пропагував гомеопатичну методику. Секретарем Товариства був обраний лікар Василь Семенович Гохенберг, скарбником – протоієрей Павло Антонович Троцький. Правління Товариства розмішувалося в Києві, на вулиці Прорізній, 20.

М.Ф. Федоровський навчався в Полтавському кадетському корпусі, брав участь у бойових діях. Згідно з усною легендою, він мав хронічну хворобу, яка не піддавалась ніякому лікуванню, поки відомий київський гомеопат

Евреїнов не порадив йому звернутися до гомеопатії. Федоровський швидко одужав, і з того часу став гарячим прихильником гомеопатичного напрямку медицини. До свого суспільного гасла: «треба народ вчити», він додав «і лікувати». Микола Федорович береться за написання і видання популярних брошур з гомеопатії і закликає всіх до співпраці. Найбільш відомим досягненням Федоровського є створення «Товариства самопомоги в хворобах», яке, крім столиці, мало філії (відділення) по всій Російській Імперії, включаючи Україну. Товариство займалося благодійною діяльністю, в першу чергу, підтримуючи і пропагуючи гомеопатію [6, 7].

У 1893 році Київське товариство послідовників гомеопатії налічувало 58 осіб, серед яких були лікарі-гомеопати: Михайло Олексійович Ржаніцин, І.А. Надеждін (в 1895 році – скарбник товариства), Йосип Березницький, Е.А. Розмова, В.Н. Муравйов. Щодо останнього, «Врачъ-гомеопатъ» 1895, № 2, с. 71-73, друкує його випадок гомеопатичного лікування малярії, з тексту зрозуміло, що події відбуваються на березі Дніпра. У журналі «Врачъ-гомеопатъ» від 1893 року, № 5, с. 210, також вміщено статтю Муравова під назвою «Exostosis». За прикладом інших, Київське товариство послідовників гомеопатії шукало заступництва у чиновників і місцевої аристократії. Так, у 1895 році почесним членом товариства гомеопатів стає «предводитель губерньского дворянства» князь М.В. Репнін. Однак, професійних лікарів-гомеопатів не вистачало. З некролога (журнал «Врачъ-гомеопатъ», 1902) дізнаємося, що «З передчасною смертю доктора В.С. Гохенберга м. Київ позбувся єдиного там лікаря-гомеопата».

«Вісник Гомеопатичної Медицини» (№ 3, грудень 1904 року, с. 299) з іронією цитує київську пресу, яка сповіщає про повернення до Києва після невеликої перерви лікаря-гомеопата А.П. Зеленкова, додаючи: «таким чином, на дві аптеки буде хоча б один гомеопат». Зеленков є автором перекладу посібника з гомеопатичної ветеринарії В. Швабе, проявивши, крім знань гомеопатії, чималий досвід в розумінні хвороб коней та худоби.

З наступних джерел інформації: «Правління товариства швидкої медичної допомоги в Києві» і Збірник «Весь Київ» в розділі «Лікарі-гомеопати», 1909 рік, можна дізнатися цікаві факти: Гомеопат Ржаніцин М.О. працює за адресою Львівська 55, о 9-12, 17-18 годинах. Гомеопат Березницький І.І. є жіночим лікарем, прийом веде о 10-12 і 15-16 годинах, бідних приймає безкоштовно за адресою В. Володимирська, 51. У 1913 році в Києві працює гомеопат Прокопенко Іван Максимович (Прорізна, 19). Прокопенко і Березницький брали участь в першому Всеросійському з'їзді гомеопатів делегатами від Києва разом з Яковлевим Л.В., Шеделем А. А., Немиським К. А. (аптека В. Лепківській через хворобу був відсутній і надіслав вітальну телеграму).

Безсумнівно, цікава історія становлення гомеопатичної фармації в Києві. За деякими версіями ідея відкриття першої гомеопатичної аптеки в Києві була втілена в жит-

тя у 1835 році, коли для цієї мети було вирішено облаштувати існуючу на Печерську аптеку Ейсмана. За іншою версією перша гомеопатична аптека в Києві була утворена в 1835 році на вул. Велика Васильківська. Через тривалий проміжок часу, 6 вересня 1886 року провізор Лепківський Владислав Паулінович оформив ліцензію на відпуск ліків у приміщенні за адресою: вулиця Прорізна, 13 під вивіскою «Центральна». Надалі аптека подорожувала Прорізною: спочатку (1891) до будинку № 15, ще через рік – до будинку №16. Відомо, що в 1912 році аптека працювала на тій же вулиці, але вже в будинку №18. Друга нова гомеопатична аптека в Києві, відкрита в 1901 році, розташовувалася по вулиці Фундуклівська, 17. Нею керував спочатку Дмитро Гордон. Надамо слово київському історичному В. Ковалинському: «Реклама: нова гомеопатична аптека в Києві Дмитра Дмитровича Гордона, кут В. Володимирської і Фундуклівської №17, проти міського (оперного) театру, поруч з готелем «Франсуа» (надалі готель «Театральний»)). З 1908 року власником аптеки став лікар-гомеопат Йосиф Юстинович Березницький, аптека розташовувалася за адресою В. Володимирська, 51. При цьому невідомо, чи змінила адресу колишня аптека, чи була відкрита зовсім нова [8].

Згідно з даними медичного департаменту гомеопатичних аптек Російської імперії, в 1910 році в Київській губернії існувала одна аптека (насправді – дві аптеки), у Харківській губернії – 1, в Катеринославській – 1, в Одесі – 2 (загальна кількість гомеопатичних аптек в Російській імперії – 28, що складало 0,6 % від усіх зареєстрованих аптек). («Вестник гомеопатической медицины», 1910, №8, С. 243-244).

На початку 1930-х років число київських лікарів-гомеопатів досягало 30 осіб. Головою Київської філії Всеросійського товариства лікарів-гомеопатів (Всероссийское общество врачей-гомеопатов – ВОВГ) був доктор І.А. Котович. Найбільш відомим гомеопатом був лікар Євген Олександрович Разумов. Він захистив докторську ступінь у 1908 році. Разумов є автором статті «Руководство к олигодинамической терапии» (А.В. Патудин, В.С. Миценко: *Летопись Российской гомеопатии 1824-1995 – М.: Российское гомеопатическое общество, 2015*). Лікар Е.А. Разумов (1878-1951) похований у Києві на Лук'янівському кладовищі, ділянка № 10, ряд 5, місце 17.

Разумов читав чимало лекцій для хворих і лікарів, в одній з лекцій, прочитаних у 1934 році, він писав: «У Києві вперше гомеопатам надано можливість працювати в державних лікарнях нарівні з представниками офіційної школи... В цьому саме і полягає запорука остаточної перемоги нашої ідеї, бо питання про переваги того чи іншого лікувального методу може бути вирішене тільки на практиці, а не шляхом теоретичних суперечок в тісному колі лікарів».

У найближче оточення Разумова входили лікарі-гомеопати Ольховський В.Г., Каковський А.Х., Ци-

баровский М.Н., Петров В.І., Воротинцев В.М., Лубчанська В.К., Омельчук К.С.

Каковський Антон Хомич (26.01.1871-03.03.1953), як повідомляє Вікіпедія, працював у Києві лікарем-гомеопатом після Другої світової війни. Народився в селі Пришивальня Васильківського повіту Київської губернії в сім'ї потомственного священика. Навчався на медичному факультеті Київського Імператорського університету Святого Володимира. У 1899 році працював лікарем в Олександрівській лікарні міста Києва. У 1904 році захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора медицини в Дерптському університеті. Працював в Київському Імператорському університеті Святого Володимира під керівництвом професора Ф.Г. Яновського, згодом отримав посаду приват-доцента. У період з 1916 по 1925 рік викладав у Харківському державному медичному інституті. Він першим запропонував кількісний аналіз сечі, відомий як проба Каковського-Адиса [9].

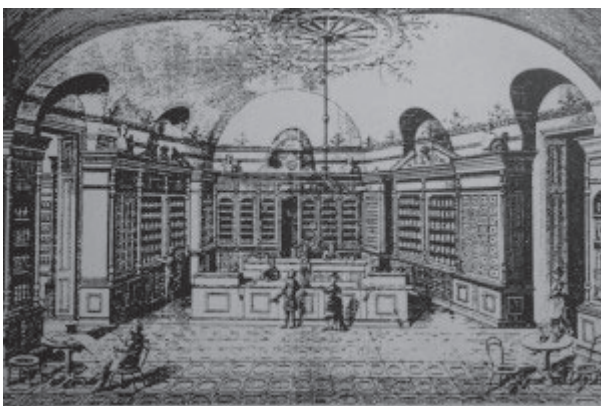
ОДЕСА

В Одесі першим з відомих гомеопатів був Микола Павлович Раєвський (1820-1889). Учасник кримської кампанії, знайомий Лермонтова, поручик у відставці, він отримав ступінь доктора медицини і розпочав гомеопатичну практику, ймовірно, в 70-80-х роках XIX століття. Його перу належить брошура «Самопоміч в лікуванні дифтериту без лікарів і дорогих аптек засобами гомеопатії». Незабаром в Одесі з'являються ще два гомеопати: Янкель Соломонович Малинський і Микола Васильович Скарятін, про яких мало що відомо. У той же час в Одесі часто практикує лікар-гомеопат, випускник Імператорського Дерптського університету Іван Федорович Штерн (Johann Salomo Moses Stern, 1811-1888), в якості особистого лікаря князя Воронцова і його сім'ї. З середини 1990-х років в Одесі працював петербурзький гомеопат Осип Павлович Ленський (1824-1903), який переїхав в «Південну Пальміру» за станом здоров'я.

У 1887 році в Одесі було засновано гомеопатичну аптеку під керівництвом провізора Юрія Олександровича Леві (на розі вулиць Пушкінської та Дерибасівської). У 1891 році було офіційно зареєстровано Одеське товариство послідовників гомеопатії, більшість в якому, подібно

до інших товариств, становили нелікарі (з 25 засновників – один провізор і 3 лікаря. Окрім того, лікарі Боянус-старший і Бразоль ніколи не жили в Одесі). Трохи пізніше до товариства приєдналися професійні гомеопати І.М. Луценко і Михайло Олексійович Ржаницін (останній також працював свого часу в Києві). У 1897 році при аптеці відкрилася гомеопатична амбулаторія, в якій постійно чергували два лікаря: Фрідріх Християнович Юргенсон і Артур Олександрович Штегеман. Після конфлікту і розколу в Одеському суспільстві, від нього відкололося нове об'єднання: Одеське ганемановське товариство (1889), яке через рік від заснування, в свою чергу, відкрило аптеку з амбулаторією (вулиця Херсонська, 52, завідувач-провізор Д.А. Лейбензон). У ній працювали Д.В. Окінчіца, І.М. Луценко, Н.В. Скарятін. Із звіту правління Одеського ганемановського товариства за 1898 рік відомо про членство в ньому 149 чоловік, з яких «медичне відділення» (тобто лікарі і провізори) – 15 осіб. У 1900 році при амбулаторії було відкрито хіміко-бактеріологічний кабінет, впроваджені публічні курси з питань гомеопатичної медицини. У 1900 році заплановано прочитати 50 доповідей за півтора роки (К.К. Васильев: *История гомеопатии в Одессе до 1917 года. «Украинский гомеопатический ежегодник», Том IV, Одесса 2001, С. 44-47*) [10].

Першим головою Одеського товариства послідовників гомеопатії був обраний генерал-лейтенант М.М. Теплов (який не був лікарем), скарбником – провізор Ю.О. Леві, секретарем – доктор Карл Карлович Боянус (молодший). Батько останнього – лікар-гомеопат Карл Карлович Боянус (1818-1897) – автор книги «Гомеопатія в Росії. Історичний нарис». Троє його синів стали лікарями, і всі, за прикладом батька, були послідовниками Ганемана. Д-р Боянус-старший став одним з членів-засновників гомеопатичного товариства, хоча й не мешкав в Одесі – за статутом Товариства, його членами могли бути й іногородні. У списках членів-засновників товариства значилися також: архієпископ Херсонський і Одеський Никанор (1826-1890); громадський діяч і філантроп Григорій Григорович Маразлі (1831-1907), доктор прикладної математики, професор Новоросійського університету, в 90-х роках – міський голова; Валеріан Миколайович Лигін (1846-1900); голова Одеського комерційного суду Павло Миколайович Кич (1848-1905); грецький генеральний консул; купець і представник Греції в Одесі Іван Григорович Вучина (1833-1902) та інші. Як бачимо, ідеї Ганемана в Одесі були поширені серед представників місцевої еліти, підтримка якої (адміністративна та фінансова) сприяла створенню товариства. З 25 членів-засновників товариства тільки один був провізором (Ю.О. Леві), і троє були лікарями (вже згадані батько і син Боянуса, а також відомий петербурзький гомеопат Лев Євгенович Бразоль (1854-1927). Пізніше в дійсні члени товариства вступили М. О. Ржаницін і І. М. Луценко (1863-1919), лікарі-гомеопати, що практикували на той час в Одесі. У 1897 р. у списках Товариства налічувалося 25 членів-засновників, 9 почесних і 40 дійсних членів.

Интер'єр гомеопатичної аптеки

Значною подією в житті одеського товариства стало відкриття 7 квітня 1897 р. гомеопатичної лікарні для амбулаторних хворих при аптеці Ю.О. Леві. Діяльність цієї лікарні мала благодійний характер, що було характерно не тільки для гомеопатичних, а взагалі для медичних товариств у Росії, які відкривали лікарні на благодійній основі. У лікарні по черзі чергували два лікарі – Фрідріх Християнович Юргенсон і Артур Олександрович Штегеман, які до того часу стали дійсними членами одеського товариства послідовників гомеопатії. Ф. Х. Юргенсон за фахом був акушером-гінекологом, і практикував не лише як гомеопат. За 1898 рік лікарню відвідали 2567 платних хворих (1/2 від усіх відвідувань лікарні), неможливим допомогою надавали безкоштовно. Значну підтримку діяльності Товариства грошовими коштами надавав Ю.О. Леві. У червні 1898 р. в Одесі утворилося ще одне товариство – Одеське Ганеманівське Товариство, що налічувало 148 членів. 8 (20) червня 1898 був затверджений Міністерством внутрішніх справ Статут Одеського Ганеманівського Товариства, заснованого в пам'ять С. Ганемана, з нагоди 100-річчя від дня опублікування його першої роботи з гомеопатії. Основними напрямками діяльності Одеського Ганеманівського Товариства були благодійна і науково-практична. Для досягнення намічених цілей Товариство:

«1) відкриває – з особливого щоразу дозволу належної влади і з точним дотриманням усіх діючих з даного предмету законів і розпоряджень Уряду, – гомеопатичні: амбулаторії, аптеки і лікарні, де хворі могли б отримувати лікарську допомогу і ліки за можливо помірну плату, а бідні й зовсім безкоштовно;

2) намагається поширювати серед публіки правильний погляд на ганемановський метод лікування влаштуванням відповідних книг і журналів та облаштуванням спеціальної бібліотеки,

3) займається науковою розробкою лікувального методу доктора Ганемана».

На зборах членів-засновників Одеського Ганеманівського Товариства головою був обраний генерал-лейтенант Д.А. Гофман (що не був лікарем), секретарем і скарбником – І.М. Луценко, який виконував ці функції незмінно до кінця свого життя. 19 (31) січня 1899 року відбулося освячення і відкриття аптеки та амбулаторії цього Товариства (вул. Херсонська, 52). До кінця першого року діяльності Товариство налічувало 149 членів, а в 1900 р. – 156. З них лікарями і фармацевтами були тільки 15 осіб, які становили його медичне відділення.

ХАРКІВ

У Харкові першими гомеопатами були Ланцький і Іноземцев. Відомості щодо цих осіб відносяться до 1862 року. Харківське Товариство послідовників гомеопатії, яке очолив Олексій Телятников (1830-1906) було утворено в 1891 році. Через два роки від свого заснування товариство налічувало 126 учасників. У 1894 році була заснована перша міська гомеопатична аптека на Миколаївській площі, 25 провізором Станіславом Францевичем Струбачевським, а також гомеопатич-

на аптека на вулиці Рибній. 17.01.1895 відкрита гомеопатична аптека Фіделіса Петровича Носальського (він був завідувачем до 1901 року). Далі керуючими гомеопатичної аптекою були: Леопольд Казимирович Юхнович (1902), в 1903 році – Ніколаєв. Аптека Струбачевського працювала до 1916 року. «При аптеці знаходилася амбулаторія. Цього ж року (1894-1895) за підтримки Харківської міської управи і Міської Думи була створена гомеопатична лікарня, заради участі в функціонуванні якої був запрошений Є.Я. Дюков.

Одним з найбільш авторитетних гомеопатів, що відіграли значну роль у розвитку і розповсюдженні гомеопатії в Україні, був Євграф Якович Дюков.

Дюков Євграф Якович (1863-1943) – доктор медицини, корифей української школи гомеопатії, видатний лікар, публіцист і перекладач, активний організатор міжнародних медичних гомеопатичних форумів [11].

Народився в 1863 р. Отримав ступінь лікаря в 1886 р. У 1887-1890 рр. працював позаштатним ординатором факультетської офтальмологічної клініки Імператорського Харківського університету.

У 1894 р. був запрошений Харківським товариством послідовників гомеопатії на посаду постійного лікаря. У жовтні 1895 р., коли на кошти Товариства послідовників гомеопатії, міського управління та міської Думи була відкрита гомеопатична лікарня, а при ній – лікарня для амбулаторних хворих, був призначений завідувачем. Мав приватну практику до 1903 р., приймаючи хворих за адресою: м Харків, вулиця Катеринославська, буд. 36. Крім лікарської практики активно займався пропагандою гомеопатичного методу лікування. У 1900-1902 рр. редагував і видавав у Харкові «Вісник гомеопатичної медицини», за відгуками сучасників, «ділового та серйозного журналу, що є єдиним російським провінційним органом гомеопатії», писав книги, брошури і статті з гомеопатії. У другій половині 1903 р. і в 1904 був вільнопрактикуючим лікарем в м. Хорол Полтавської губернії, а в 1905-1909 рр. знову приймає в м. Харкові як вільнопрактикуючий лікар-гомеопат (вул. Миколаївська, буд. 20). У 1910-1914 рр. знову переїжджає

Є.Я. Дюков

в м. Хорол, де працює як вільнопрактикуючий лікар і лікар в Хорольському училищі. У 1909-1911 рр. в м. Хоролі та м. Суми тривало видання журналу «Вісник гомеопатичної медицини». У 1913 р. він був обраний секретарем I Всеросійського з'їзду послідовників гомеопатії в Санкт-Петербурзі. У 1914 р. Дюков Є.Я. переїхав в м. Харків та працював тут до кінця життя, будучи найвідомішим і авторитетним лікарем-гомеопатом. У жовтні 1927 року він приймав за адресою: вул. Феєрбаха, буд. 9 (колишня Вознесенська); в жовтні 1933 року – вул. Жовтневої революції, буд. 42 (колишня Мостівська). Помер 29.01.1943 р. в м. Харкові.

Доктор медицини Є.Я. Дюков заслуговує на особливу увагу і подяку. Його внесок в утвердження гомеопатичного методу лікування важко переоцінити. Працюю доктора Дюкова перекладені на російську мову книга Р. Юза «Руководство к терапевтике по гомеопатической методе Ганемана», перевод с английского издания с примечаниями и дополнениями доктора Е.Я. Дюкова (Харьков, типография «Печатное дело», ул. Клочковская, №5, 1898), «Довідник гомеопата» доктора Кларка. Окремо необхідно відзначити переклад книги Е. Неша «Керівні симптоми в гомеопатії» *«Вестник Гомеопатической Медицины», №3, Март 1900 года, С. 92»* [11, 12].

У післяреволюційному Харкові в 1917-1920 роках гомеопатична лікарня і амбулаторія були закриті, така ж доля спіткала обидві міські гомеопатичні аптеки. В 1925 році було відкрито невелику радянську гомеопатичну аптеку, якою завідував провізор Андрій Олексійович Михайлов. Тільки в 1982 році аптека переїхала в більш пристосоване приміщення по вулиці Руставелі, 2. Завідувачами цього закладу в подальшому були Є.І. Трахтенберг (до 1952 року), А.П. Коваль (до 1962 року), далі – В.М. Манченко. Лікарі-гомеопати в перший післяреволюційний час перейшли на майже конспіративний прийом «на дому». Практикуючими лікарями-гомеопатами в цей період в Харкові були: Прусенко Анна Платонівна, Бреславський Йосип Пилипович (згодом емігрував до Ізраїлю), Попов Сергій Павлович, Попов Володимир Іванович, Павленко Ю.М., Добровольський Сергій Опанасович (народився в 1893 році, ступінь доктора отримав у 1919). Найбільш яскравою особистістю була Прусенко Анна Платонівна, засновник і голова Харківського гомеопатичного товариства, кандидат медичних наук (1883-1959), яка здобула медичну освіту в Харкові, а гомеопатії навчалася в Женеві.

Гомеопатичні амбулаторії створювалися також в невеликих поселеннях зусиллями заможних послідовників гомеопатії. Відомо про існування подібних закладів у селі Круподержиці Бердичівського повіту і в селі Олексіївка Сумського повіту Харківської губернії (А.В. Пату-дин, В.С. Мищенко: *«Летопись Российской гомеопатии (1824-1995)»*, 2015, Москва, Российское гомеопатическое общество).

ДНІПРО

Звертаючись до Дніпропетровської гомеопатії, не можна обійти увагою особистість лікаря Разумкова Вадима Павловича. Він народився в 1896 р. у дворянській сім'ї, закінчив медичний факультет Казанського університету, вступив на військову службу до царської армії в якості військового лікаря. У складі Червоної армії в 28 років він дослужився до звання полковника військово-медичної служби. Після відставки практикував у Москві. Яскрава і харизматична особистість, Вадим Павлович був прийнятий театральною богемою Москви, близько знайомий з О. Вертинським, в його оселі часто співав Іван Козловський, особлива дружба пов'язувала його з акторами МХАТ. У середині 30-х років, побоюючись репресій, Разумков переїхав до Дніпропетровська. Разумкову вдалося зберегти духовні орієнтири, аристократизм, високий професіоналізм. Але час від часу він дозволяв собі ексцентричні вчинки. За спогадами сучасників, «з вогняними очима і пишною бородою, схожий на Льва Толстого» Вадим Павлович силою своєї особистості справляв незабутнє враження на всіх, кому довелося зустрітися з ним – доктор користувався популярністю не тільки в Дніпропетровську, а й далеко за його межами [13].

ЖИТОМИР

Черминський Валентій Яцентійович – доктор медицини, перший в Житомирі лікар-гомеопат (1788-1873) служив лікарем в кавалерії. Після відставки практикував гомеопатію в Житомирі, користуючись чималою популярністю. Успішно лікував гомеопатичними препаратами холеру. 1831 року подав проект впровадження гомеопатії у військову медицину військовому міністру Чернишову (чим викликав обурення і невдоволення Медичної Ради). Зокрема, він пропонував під власним керівництвом облаштувати гомеопатичний шпиталь на 80-100 місць. У 1903 році в Житомирі працював лікар-гомеопат Воюцький Олександр Семенович. Він отримав ступінь доктора медицини, мав титул «колезького радника». Відомо, що в 1892-1895 роках Воюцький був лікарем у містечку Охтирка Харківської губернії, де активно застосовував гомеопатію. У 1909 році в Житомирі існувала гомеопатична аптека провізора М. Хржонтовського.

ПОЛТАВА

Полтавське товариство послідовників гомеопатії було засноване в 1893 році, його головою обраний Г.В. Рек – начальник жандармського управління. Надалі головою був губернський очільник дворянства С.Є. Бразоль. Товариство налічувало 89 членів, переважно без медичної освіти. Короткий термін в роботі товариства брав участь Є.Я. Дюков. У 1904 році Полтавське товариство послідовників гомеопатії перейшло в «С-Петербурзьке благодійне христолубиве товариство взаємодопомоги в хворобах» (*«Вестник Гомеопатической Медицины», № 12, С. 408»*).

ЧЕРНІГІВ

Товариство послідовників гомеопатії утворилося між 1981-1983 роками. Його головою був директор народних училищ, дійсний статський радник Петро Васильович Євстаф'єв, в члені правління входив міський голова Олександр Олександрович Ханенко. Через брак коштів, не дивлячись на звернення до меценатів, не вдалося відкрити гомеопатичні аптеку, так само як і запросити до Чернігова лікаря-гомеопата. Петербурзьке товариство подарувало колегам деякі книги і брошури, а зібраних коштів вистачило на придбання гомеопатичної аптечки в тинктурах за ціною 82 руб 77 коп («Врач-гомеопат», 1895, № 9, С. 466-471).

ЛУЦЬК

З некролога в журналі «Врач-гомеопат» № 3, 1895 року, с. 149 дізнаємося, що в Луцьку працював доктор-гомеопат Микола Олександрович Ашурков. З 1880 року він обіймав посаду головного лікаря Луцького військового госпіталю, де з успіхом використовував гомеопатичний метод лікування.

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ

Товариство послідовників гомеопатії організував І. Четвериков, основну роль в його роботі виконував лікар-гомеопат С.І. Євтушевський (1859-1914), який долучився до гомеопатії внаслідок власного вдалого лікування у відомого російського гомеопата Соловйова.

КАТЕРИНОСЛАВ

Газета «Південна Зоря» повідомляє про помилковий донос на лікаря Скарятіна М.В. (що він нібито позбавлений права практики). З одним уточненням – додає «Врач-гомеопат», 1910, №9-10: «Що донос написав аллопат, а Скарятін був гомеопатом, в масток якого хворі селяни стікалися сотнями...». Відомо, що Микола Васильович Скарятін раніше практикував гомеопатію в Одесі.

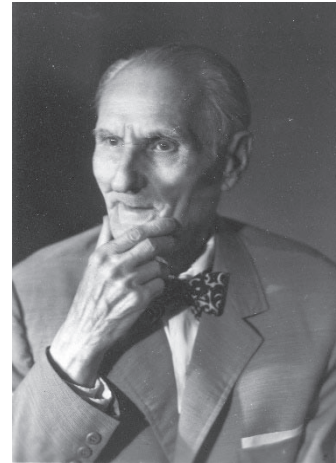
ЯЛТА

Товариство послідовників гомеопатії виникло в 1899 році в складі 52 чоловік. «Брак лікарів-гомеопатів відчувається сильніше з кожним днем. У Ялті, наприклад, місцевим Товариством влаштована навіть аптека, отже, лікар не мав би складнощів зі своєчасним отриманням хворими ліків ...» («Вестник Гомеопатической Медицины», №4, Апрель 1902, с. 122).

ФЕОДОСІЯ

Феодосійське товариство послідовників гомеопатії (55 учасників) було засноване приблизно на початку 1900-х рр.

Важлива роль в історії не тільки вітчизняної, а й світової гомеопатії належить Семену Миколайовичу Корсакову, уродженцю м. Херсон (1787-1853). Будучи службовцем Міністерства Внутрішніх Справ, Корсаков багато часу проводив у своєму маєтку під Москвою, де активно займався наданням медичної допомоги як своїм рідним, так і навколишнім селянам. Спочатку він не вірив новому на той час гомеопатичному методу лікування і прийняв гомеопатичні ліки – *Ledum*, тільки поступаючись напо-

Засновник київської школи гомеопатії Д. В. Попов, 1983 р. (Фото публікується вперше © О. П. Мощич)

легливим проханням свого родича Львова. Ліки допомогли і Семену Миколайович не сумнівався більше в правоті вчення Ганемана, ставши одним з найбільш ревних його послідовників, розробив і описав метод приготування гомеопатичних препаратів, відомий фармацевтам як «метод Корсакова».

Всесвітньо відомий як видатний хірург, М.І. Пирогов (1810-1881) був також великим ентузіастом гомеопатичної медицини. У своєму маєтку Вишеньки (Вінницька область) він власними руками вирощував трави, готував гомеопатичні препарати і лікував ними місцевих селян, пропагуючи не хірургічну, а «випереджуючу» гомеопатичну медицину.

За даними відомого російського гомеопата М.Є. Габриловича, до 1923 р. в Петрограді залишалося лише 7 лікарів-гомеопатів, в Москві – до 20, семеро в Харкові, по одному – в Києві та Одесі; «Інших ми не знаємо», – писав Габрилович у листі знаменитому гомеопату К.Є. Бразолію. У цей період продовжували роботу гомеопатичні аптеки в Києві, Одесі та Харкові. Припинили діяльність регіональні гомеопатичні товариства, що існували до 1917-1919 р.

У Києві практикували лікарі-гомеопати Ржаніцин, Надеждін, Березницький, Мурас, Разумов, Зеленков, в Одесі – Раєвський, Скарятін, Луценко, Лепський, Рудинський, у Харкові – Воскові, Дюков, у Житомирі – Чермінський, у Чернігові – Боянус, у Бердичеві – Шибайов, Муравйов.

Гомеопатія в Україні від «радянського» періоду до «перебудови».

Формування «Київської гомеопатичної школи» пов'язане з діяльністю Дем'яна Володимировича Попова (1899-1990).

Його справжнє прізвище Попович, але диплом Лохвицького комерційного училища був виданий на прізвище Попов (ймовірно через Імперську політику русифікації української мови, після Валуєвського циркуляра та Емського указу). До приїзду в Київ його загальний лікарський

стаж становив 10 років і 3 місяці. З 1930 року (п'ять останніх років) д-р Попов широко використовував гомеопатію, будучи завідувачем великої районної лікарні в селі Устинівка Кіровоградської області (тоді Зінов'євськ). Вихідні низькі розведення були отримані з Ленінграда. Тоді ж склалися його перші власні уявлення про гомеопатичну методологію і зроблені перші записи. У січні 1935 року він відвідав Москву і був атестований комісією Всеросійського товариства лікарів гомеопатів (ВОВГО), яка підтвердила його високу кваліфікацію в гомеопатії (Посвідчення №386, 09.01.1935 за підписом голови Жакке Р.Ф. і секретаря Мухіна С.А.). Таким чином, «точкою відліку» Київської гомеопатичної школи можна вважати листопад 1935 року. У 1935 році з ініціативи уповноваженого представника Всеросійського товариства лікарів-гомеопатів по Києву і Україні Є.О. Разумова, Дем'ян Володимирович Попов був прийнятий на роботу лікарем в 2-у поліклініку Червоного хреста м. Києва за адресою Андріївський узвіз, 4.

Успішно працюючи у 2-й поліклініці УКК, Д. В. Попов стає беззаперечним лідером серед київських гомеопатів і поступово набуває величезної популярності як «народний лікар». «Феномен доктора Попова» полягає в тому, що він, поряд з роботою в державних установах, примудрився зберегти приватну гомеопатичну практику до 1960 року, а за життя прийняв близько мільйона пацієнтів. У його трудовій книжці, незважаючи на відсутність відповідної спеціальності, було записано «лікар-гомеопат». Він єдиний гомеопат Радянського Союзу, нагороджений Орденом Трудового Червоного Прапора, його ім'ям названа вулиця в місті Ірпінь Київської області, де був розташований його замський будинок. Він виховав цілу плеяду учнів – і все це в умовах постійного тиску і контролю (варто згадати, наприклад, наказ № 610 міністра охорони здоров'я СРСР, академіка Бориса Васильовича Петровського, виданий 07.08.1968. Ним було заборонено навчати гомеопатії, друкувати будь-яку літературу, створювати гомеопатичні товариства, а також використовувати цілий ряд гомеопатичних ліків). «Недоторканність» доктора Попова можна пояснити його надзвичайною популярністю і тим, що серед його пацієнтів були радянські чиновники і члени Політбюро ЦК КПУ. Спадщина Д. В. Попова створила передумови для виникнення визнаного у світовій гомеопатії явища – Київської гомеопатичної школи, яка має власні принципи в рамках класичної гомеопатії. Однією з особливостей цього напрямку є використання високих і надвисоких потенцій гомеопатичних ліків. Саме Попов, починаючи з матеріальних, десяткових розведень (Х), поступово освоїв і ввів у практику високі і надвисокі сотенні (С) динамізації (200, 1000, 10000). Ось цитата з відповіді Д. В. Попова на лист індійського гомеопата Н. Х. Мітри: «Я прихильник застосування високих розведень, бо вважаю потенціювання головною сутністю гомеопатії. Довгий час я користувався потенціями в межах 30-200 СН. В останні роки я з успіхом застосовую розведення більш високі, до 10.000 СН. Більшість гомеопатів Києва

також користується високими потенціями» («Вісник гомеопатичної медицини», 2006, №2, с. 83. Приватні архіви і спогади Т. Д. Попової).

Місце роботи Д. В. Попова під час окупації – поліклініка на вулиці Великій Володимирській, 47 (колишня поліклініка Українського Червоного хреста на Короленка, 47 – більшості вулиць були повернуті дореволюційні назви). 01.11.1944 р. він був зарахований на посаду лікаря-гомеопата в лікарню Ленінського району, де працював до 08.01.1969 р. у зв'язку з переходом в Київську міську клінічну лікарню імені Жовтневої Революції. Звільнений 03.09.1986 р. у зв'язку з виходом на пенсію.

Крім надзвичайно активної лікарської роботи в державних медичних установах і на приватному прийомі, в м. Києві Д. В. Попов організував і проводить у Палаці спорту семінари по «теорії і практиці гомеопатії».

Ось прізвища київських гомеопатів, які також працювали в період 1960-1970-х рр.: Іванова О.М., Слуцкін С.А., Ціборовський О.М., Грибов, Грибоєдова, Плоткін, Гальперін.

Самвидав київських гомеопатів (Один з регулярних збірників 1980-х рр.)

У 60-х-70-х роках ХХ століття першими українськими лікарями-гомеопатами, яких можна вважати безпосередніми учнями Дем'яна Володимировича і частково Тетяни Дем'янівни Попових були Мая Олександрівна Яковчук (педіатр) і кандидат медичних наук Інна (Таміла) Яківна Зелікман (психіатр). З 1960 року Мая Олександрівна довгий час працювала (разом з Д. В. Поповим) у поліклініці лікарні №14 імені Жовтневої революції. І. Я. Зелікман працювала в «Павлівській» психіатричній лікарні, де виконала і успішно захистила кандидатську дисертацію. Крім названих лікарів, в Києві активно практикували гомеопатію ще кілька лікарів-гомеопатів: Є. Л. Брегман (єдина на той час гомеопат акушер-гінеколог), А. Ю. Кріцберг. У другій половині 70-х років налагоджується регулярна робота семінарів по гомеопатії

Д. В. Попов, Т. Д. Попова з гомеопатами – лікарями і провізорами Києва, (М. О. Яковчук, О. П. Полішко (фармацевт гомеопатичної аптеки, яка працювала на прийомі рецептів, так званий «перший стіл»), Є. Л. Брегман, А. Ю. Кріцберг, Н. Д. Москаленко (провізор, завідувач гомеопатичної аптекою), Н. О. Жураковська, Н. К. Симеонова), 1984 р.

з клінічним розбором пацієнтів в приміщенні гомеопатичної аптеки по вул. Червоноармійській, 37 (аптека № 12 «Лікарські рослини та гомеопатичні ліки»), якими керують Д. В. Попов і Т. Д. Попова. З 1977 р до роботи семінарів активно приєдналися кандидат медичних наук Н. К. Симеонова та О. П. Мошич, що стали безпосередніми учнями і послідовниками Д. В. Попова і Т. Д. Попової на всі наступні десятиліття.

М. О. Яковчук, І. Я. Зелікман, Н. Д. Москаленко, Н. К. Симеонова, О. П. Мошич внесли вагомий вклад в розвиток Київської гомеопатичної школи. Вони неодмінні учасники всіх гомеопатичних семінарів, зборів, конференцій, не тільки в Києві, а й в інших республіках колишнього Радянського Союзу.

Довгий час І. Я. Зелікман разом з Т. Д. Поповою працювала в гомеопатичному кабінеті в Київській обласній лікарні, кілька років в тому ж кабінеті гомеопатичний при-

Т. Д. Попова і її перший учень О. П. Мошич, Ірпінь, 1978 г. (фото публікується вперше © О. П. Мошич)

йом також вів О. П. Мошич, одночасно відповідаючи за розповсюдження гомеопатичної літератури серед учасників гомеопатичних семінарів і прихильників гомеопатії в Києві. У 1979 році Т. Д. Поповою був прочитаний перший курс з гомеопатії для лікарів київської обласної лікарні. У 1980-1983 роках цей лекційний курс для лікарів разом з Т. Д. Поповою проводив її учень О. П. Мошич.

У 1979-1982 рр. Поступово, рік за роком, утворилося коло молодих лікарів, що виявили інтерес до гомеопатії, активно брали участь у семінарах, слухали лекції, які почали гомеопатичну практику. Серед молодих ентузіастів були лікарі: О. П. Мошич, О. Ф. Фінберг, Л. М. Бад'я, О. І. Бовсуновський, М. В. Машкін, С. Сапожников, В. М. Рудовська та інші, які створили основу «Київської гомеопатичної школи».

Світлої пам'яті заслуговує діяльність київської гомеопатичної аптеки (вулиця Червоноармійська, 47, потім 81, потім вул. Гоголівська, 37, вул. Косіора, 12). Особливих успіхів і розвитку аптека №12 досягла завдяки кипучій організаційній діяльності та особистій праці завідувачої, провізора вищої категорії Н. Д. Москаленко (1940-2001).

Н. Д. Москаленко

Ніна Дмитрівна очолювала гомеопатичну аптеку з 1973 р. Під її керівництвом аптека значно збільшила номенклатуру ліків і бібліотеку розведень. Москаленко налагодила співпрацю з гомеопатичними аптеками Москви, Ленінграда, аптекою в Ризі. Багато в чому завдяки її сприянню у 1990-і роки відкрилися гомеопатичні аптеки (і гомеопатичні відділи звичайних аптек) у деяких містах України і містах інших республік колишнього Союзу. Ніна Дмитрівна брала участь в розробці першої тимчасової номенклатури гомеопатичних ліків, є автором низки статей з гомеопатичної фармації, читала лекції з цього предмету. Вона також брала активну участь у проведенні українських гомеопатичних форумів, активно брала участь у навчальному процесі на курсах ТУ в КДІУЛ, в підготовці фармацевтів і провізорів з питань гомеопатичної фармації.

У Харкові лише в 1953 році Харківським міським відділом охорони здоров'я був дозволений прийом лікарів-гомеопатів при поліклініці, а в 1954 р., відповідно

до наказів МОЗ СРСР №434, №547 «Про випробування ефективності гомеопатичного методу лікування», лікарі-гомеопати були переведені в госпрозрахункову поліклініку медичного товариства. У 1957 році було створено Харківське товариство лікарів-гомеопатів у кількості 20 чоловік. У 1966 р. був відкритий гомеопатичний кабінет при 27-й клінічній лікарні. У ньому існували 2 лікарських ставки, які ділили між собою лікарі-гомеопати О.С. Берестова, А.В. Конопляна і Ф.Я. Буйко. Безперечним лідером тих років серед міських гомеопатів, і найбільш популярним лікарем була Олена Сергіївна Берестова (1918-1993).

О.С. Берестова 1981 р.

О. С. Берестова отримала диплом лікаря в 1941 році, і через 3 роки вже почала займатися гомеопатією. Берестова очолила Харківське гомеопатичне товариство після смерті лікаря Прусенко в 1959 році. Також відомим гомеопатом була Пенькова Анна Іванівна, яка вчилася гомеопатії разом з Берестовою у лікаря А. П. Прусенко, і почала працювати з 1960 року. Після виходу наказу МОЗ УРСР №165 (1989), в Харкові при поліклініці Харківського Наукового Медичного Товариства були організовані перші курси інформації і стажування з гомеопатії для лікарів [14].

Гомеопатія в Одесі відразу після революції майже зникла. Принаймні, ми не маємо історичних свідчень, які б стверджували протилежне. Відомо, що в цей період в Одесі практикували в домашніх умовах Карл Карлович Боянус (старший) і Фрідріх Християнович Юргенсон. У 1930 році номінально була відкрита Одеська філія Всеросійського товариства лікарів-гомеопатів. Але крім прізвища голови (Петлина Олександра Олексійовича) про діяльність товариства та його членів нічого не відомо. У 1933 році, окрім Петлина, в Одесі працює гомеопат Березовська Катерина Павлівна. Пацієнти приймалися в домашніх умовах і частково в державній лікарні (А.В. Патудин, В.С. Мищенко: *«Летопись Российской гомеопатии» (1824-1995), 2015, Москва, Российское гомеопатическое общество*).

Гомеопатична аптека Леві існувала мабуть до 1924-25 року, після чого засновник закрити заклад і поїхав за

кордон. Друга гомеопатична аптека (провізор Короткевич В.І.) була закрита в 1930 році.

У довоєнній Одесі заслуговує на увагу особистість лікаря ветеринарної медицини та співробітника Одеського Сільськогосподарського Інституту Олександра Адольфовича Граффа.

У післявоєнний період по 1970 рік, в Одесі працювали лікарі-гомеопати Йосип Львович Щепот'єв (приватна практика в Червоному провулку), Майя Миколаївна Райво (прийом на дому). Семен Патліс до 1975 року працював в госпрозрахунковій поліклініці, потім емігрував до США. Щоліта, до 1980 року, на свою дачу в Одесі приїжджали Дем'ян Володимирович Попов і його дочка Тетяна Дем'янівна Попова, які охоче консультували одеситів.

У 1994-95 рр. кілька лікарів з Одеси закінчують курси тематичного удосконалення з основ гомеопатії в КДІУЛ, де вони ведуться з 1989 року. З цього часу кількість лікарів, які пройшли курси з гомеопатії в Києві, Москві, інших містах поступово збільшується, завдяки чому в 1996 році відроджується Товариство послідовників гомеопатії, цілі і завдання якого склали поширення методу в професійному середовищі і серед населення, допомога в розвитку гомеопатичної фармації, лекційна і інформаційна робота. Головою товариства обирається к. мед. н. О. П. Іванів (який почав практикувати гомеопатію після навчання гомеопатії на курсах удосконалення лікарів «Основи гомеопатії», очолюваних О. П. Мошичем в Київському державному інституті удосконалення лікарів – тепер НМАПО ім. П. Л. Шупика). За роки існування товариство об'єднало в своїх лавах понад 100 лікарів і провізорів, які активно практикують гомеопатію. Починається регулярне видання «Українського гомеопатичного щорічника».

У 1994 році, поряд з раніше існуючою аптекою № 30, відкривається аптека № 271. У 1994 році бібліотека розведень налічувала близько 300 засобів.

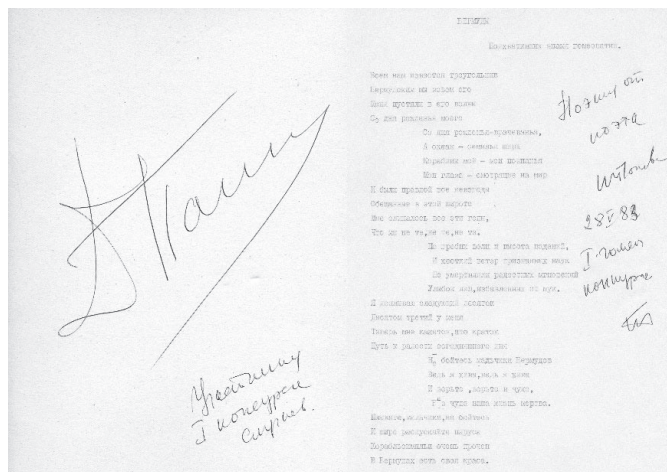
Одеські лікарі-гомеопати О. П. Іванів, Н. Б. Коваленко, Г. П. Колесова беруть участь у найбільших семінарах, симпозіумах і конференціях з гомеопатії в Україні і за її межами.

У багатьох містах України в повоєнні роки працювали, в основному приватно, практикуючі лікарі-гомеопати, як, наприклад, у Львові лікарі Чернов і Павло Чернишов (батько відомого київського імунолога професора В. П. Чернишова).

У другій половині 1980-х рр. в Києві пройшли курси інформації та стажування з гомеопатії. Багато лікарів продовжили практичну роботу в різних державних медичних установах Києва та інших міст України: Львова, Вінниці, Ужгорода, Дніпропетровська, Одеси, Луцька, Харкова, Чернігова, Черкаса, Донецька, Луганська, Криму, практично представляючи і розвиваючи «Київську школу гомеопатії».

Сучасна історія гомеопатії в Україні

На початку 80-х років група викладачів: Т. Д. Попова, Н. Д. Москаленко, О. П. Мошич, О. Ф. Фінберг на запро-

Диплом учасника I конкурсу клінічних випадків 1983 р., підписаний Д. В. Поповим і вірші з дарчим від Т. Д. Попової, вручені О. П. Моцичу (фото публікуються вперше © О.П. Моцич)

шення лікарів з різних регіонів країни читали перші курси з гомеопатії в Москві, а згодом і в інших містах СРСР. Завдяки активній роботі з популяризації гомеопатії, підготовці фахівців лікарів -гомеопатів і провізорів-гомеопатів київськими фахівцями в різних республіках і містах тодішнього СРСР, у 1983 році Київ став місцем проведення перших зборів гомеопатів СРСР, об'єднавши на організаційному форумі за своєю ініціативою всіх провідних гомеопатів 15 республік, фактично ці збори стали першим етапом підготовки I Всесоюзного з'їзду гомеопатів.

85-річчя Д. В. Попова, Київ, «Жовтнева лікарня», О. П. Моцич вітає вчителя від імені учнів (фото публікуються вперше © О. П.Моцич)

У цьому ж 1983 році в обласній лікарні було проведено «Перший конкурс клінічних випадків» учнів Д. В. Попова в присутності журі в складі Д. В. Попова, Т. Д. Попової, проф. Е. Н. Гриценко, завідувача гомеопатичної поліклініки м. Ленінград.

У 1984 році київські гомеопати, лікарі інших напрямків активно відзначали 85-річчя засновника «Київської гомеопатичної школи» Д. В. Попова, величезний зал Лікарні ім. Жовтневої революції зібрав сотні лікарів з різних медичних установ і різних міст і республік СРСР, багатьох старих пацієнтів, які бажали розповісти про творчий шлях, подякувати і привітати ювіляра.

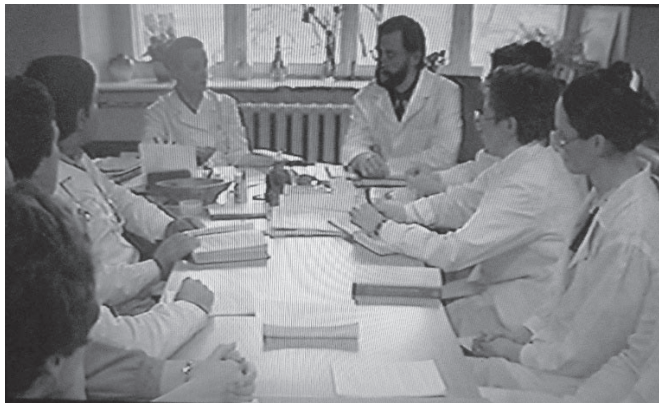

Уроцисте святкування відкриття першого гомеопатичного відділення на вулиці Ентузіастів у м.Києві. Разом з учителем Т.Д. Поповою, І.Д. Поповою, М.А. Яковчук, І.Я. Зеліман, Крицберг, Н.К. Сімеонова, О.П. Моцич, А.І. Мельнік, Л.М. Бад'я, В.А. Златнік, Т.С. Савицька, Л.І. Нестикайло, С. Сапожников, О.М. Фесік, Л.М. Кокун, Т.Д. Мороз, О. Корнілов, І. Долинніна, інші лікарі-гомеопати – основа «київської гомеопатичної школи» на 1987 рік, багато з яких тепер успішно працюють лікарями-гомеопатами в США, Ізраїлі, Чехії, Російській Федерації, інших країнах світу (фото публікуються вперше © О.П. Моцич)

У 1980-х рр., з початком «перебудови», разом з рядом позитивних політичних і економічних змін в суспільстві був відзначений новий етап розвитку гомеопатичного напрямку медицини в Україні. Серед видатних подій того періоду – відкриття Київської гомеопатичної поліклініки і Центру гомеопатії МОЗ УРСР, легалізація практики, курсів. У 90-ті роки подібний розвиток спостерігався також в інших містах України, кількість гомеопатів стрімко збільшилася.

Зусиллями групи ініціативних гомеопатів на чолі з Тетяною Дем'янівною Поповою в 1987 році в Києві було відкрито перше в Україні гомеопатичне відділення в поліклініці Дарницького району (вулиця Ентузіастів, 49).

Восени 1988 року з'явилася перша в Україні окрема гомеопатична поліклініка (вулиця Володимирська, 47). Тут під керівництвом головного лікаря Т.Д. Попової активно працювали лікарі-гомеопати: М.А. Яковчук, О.П. Мошнич, Л.М. Бад'я, О.Ф. Фінберг, В.О. Рудовська, М.В. Машкін, В.М. Ніколаєв, О.І. Бовсуновський, В.В. Велічко, Л.С. Бутенко, О.Ф.Помаз та інші ентузіасти гомеопатії. Тут почали проводитися регулярні навчальні гомеопатичні семінари та консиліуми. Тут же, відповідно до договору про співпрацю з Київським державним інститутом удосконалення лікарів МОЗ СРСР, з 1989 року проводилися перші курси удосконалення лікарів з гомеопатії.

*Заслужений лікар України головний лікар Київської гомеопатичної поліклініки Т.Д. Попова і кандидат медичних наук О.П. Мошнич проводять засідання трудового колективу поліклініки
(фото публікується вперше © О.П. Мошнич)*

У відповідності до наказу МОЗ УРСР №165 в листопаді 1989 року гомеопатичну поліклініку було реорганізовано в Центр гомеопатії МОЗ УРСР, який знаходився за адресою вулиця Чкалова, 4 (нині Олеся Гончара). Головними напрямками роботи центру були визначені: гомеопатична практика, навчання лікарів-гомеопатів, видання гомеопатичної літератури (зокрема, періодичних видань) і міжнародне співробітництво. Директор Центру – заслужений лікар УРСР Попова Т. Д., директор наукової програми – к. мед. н. Мошнич О. П., директор лікувальної програми – к. мед. н. Бад'я Л.М., директор

педагогічної програми – В.О. Рудовська, директор інформаційно-видавничої програми – В.М. Ніколаєв (незабаром успішно захистив кандидатську дисертацію).

Кінець 80-х початок 90-х років був відзначений надзвичайною активністю київських гомеопатів. Було проведено десятки всесоюзних конференцій, симпозіумів, просто зборів різного масштабу за участю активних колег-гомеопатів з усіх великих міст України, Москви, Ленінграда, Риги, на яких розглядалися актуальні питання наукових досліджень в області гомеопатії, клінічної гомеопатії, методології, гомеопатичної фармації.

*Учасники конференції
(фото публікується вперше © О. П. Мошнич)*

У цей час відкриваються нові гомеопатичні аптеки і відділи аптек, починають працювати лікарями-гомеопатами учні з різних регіонів України та інших республік, які пройшли курси в гомеопатичній поліклініці, а потім і в Центрі гомеопатії МОЗ України. Київська гомеопатична школа на чолі з Д.В. і Т.Д. Поповими активно проводить виїзні семінари і курси в Москві, Ялті, Ленінграді, Донецьку, Львові, Одесі. Починають створюватися гомеопатичні товариства в різних містах.

Центр гомеопатії МОЗ України відкрив власне видавництво «Даміана», і видає власний журнал «Український гомеопатичний журнал», який існував у 1992-1994 рр. (Головний редактор В. М. Ніколаєв).

У планах видавництва був переклад і видання найбільш відомих у світі гомеопатичних посібників. У Центрі гомеопатії працювало понад 30 лікарів-гомеопатів. Щоправда, деякі з них обіймали робочі місця за сумісництвом. Зберігся список цих ентузіастів, датований 1987 роком: Антончук Тетяна Михайлівна, Бад'я Любов Миколаївна, Брегман Єлизавета Лазарівна, Бутенко Лариса Сергіївна, Бовсуновський Олександр Фомич, Величко Володимир Вікторович, Гребцова Олена Миколаївна, Долініна Ірина Влодимировна, Златник Володимир Аркадійович (Абович), Зелікман Інна (Таміла) Яківна, Кокун Леонід Матвійович, Корнілов А., Купчинського Анна Давидівна, Корейба І., Львова Ольга Миколаївна, Манько Ніна Михайлівна, Машкін Микола Васильович, Мошнич Олександр

Найактивніші київські гомеопати стали ініціаторами проведення різних форумів, включно міжнародних, фундаторами об'єднання фахівців гомеопатичної медицини в межах України і Союзу, створення Асоціації гомеопатів (фото публікується вперше © О.П. Мошчич)

Петрович, Мельник Олександр Йосипович, Мороз Таміла Дмитрівна, Ніколаєв Василь Миколайович, Нестикайло Людмила Іванівна, Новохацький Олександр Іванович, Одобецька Валентина Іванівна, Попов Антон Володимирович, Позмогова Ірина Анатолівна, Помаз Анатолій Фе-

Д.В. Попов на зустрічі з колегами

дорович, Прищепа Ярослава Миколаївна, Рудовська Віра Олексіївна, Савицька Тетяна Степанівна, Сапожников Сергій, Симоненко Григорій Геннадійович, Соболева І. П., Симеорова Наталя Костянтинівна, Ткач Інна Володимирівна, Фесик Олександр Миколайович, Фінберг Олена Федорівна.

У 1989 році відбувся Перший «Всесоюзний з'їзд гомеопатів», який після бурхливих дебатів вирішив створити Всесоюзну гомеопатичну асоціацію на чолі з Т. Д. Поповою, до складу Правління також увійшли київські гомеопати Н. Д. Москаленко і О. П. Мошчич. На з'їзді були присутні 165 делегатів з Києва, Москви, Ленінграда, Риги. На з'їзді був відзначений ювілей Д. В. Попова, який відсвяткував своє 90-річчя і вітав присутніх делегатів урочистою промовою.

Новітня історія гомеопатії в Україні. В Україні з відновленням державності після 1990 року почалася і нова сторінка розвитку гомеопатичного напрямку медицини. Гомеопатія отримала визнання на державному рівні. З прийняттям першої редакції «Закону про лікарські засоби» в групу лікарських засобів включені гомеопатичні лікарські засоби. Гомеопатичні лікарські засоби знайшли своє законне місце в «Державній фармакопеї України», фактично отримавши офіційне визнання і рівні права серед всіх лікарських засобів, які використовуються в лікувальній медичній практиці на державному рівні. З 1995 року останні проходять державну реєстрацію, що дозволило легалізувати як вітчизняні, так і закордонні високоякісні гомеопатичні засоби, що дало їм легальний офіційний статус нарівні з іншими зареєстрованими і дозволеними до використання лікарськими засобами в Україні. При Державному Фармакологічному Центрі МОЗ України (тепер ДЕЦ МОЗ України) працює фармацевтична експертна комісія з фітотерапевтичних і гомеопатичних лікарських засобів, очолювана проф. В. А. Тумановим (майже 20 років головний експерт з фітотерапевтичних лікарських засобів проф. Т. П. Гарник, головний експерт з гомеопатичних лікарських засобів проф. О. П. Мошчич).

За час роботи комісії отримали позитивну оцінку і зареєстровані МОЗ України більше як 300 гомеопатичних лікарських засобів як українського виробництва, так і десятків виробників з Німеччини, Австрії, Франції, Італії, США, Російської Федерації, інших держав.

Починаючи з 1995 року Україна взяла участь в міжнародних багатоцентрових рандомізованих проспективних плацебо-контрольованих дослідженнях IPCOSI і IPCOSII, що включали 16 тисяч хворих і показали ефективність гомеопатичної терапії на рівні 72%. З часу відновлення державності в Україні проведено десятки високореєтингових клінічних досліджень ефективності гомеопатичних лікарських засобів, які підтвердили ефективність і перспективність їх застосування в клінічній практиці в лікуванні дітей і дорослих при різних педіатричних та терапевтичних соматичних і інфекційних захворюваннях в повній відповідності з

вимогами доказової медицини. Такі дослідження проводилися в найбільш авторитетних клінічних інститутах України, як то НДІ кардіології ім. М.Д. Стражеска АМН України, НДІ епідеміології та інфекційних захворювань ім. Л.В. Громашевського АМН України, ДУ «Інститут отоларингології ім. проф. О.С. Коломійченка НАМН України», ДУ «Інститут педіатрії, акушерства та гінекології НАМН України», Клінічних базах кафедр НМУ ім. О.О. Богомольця, НМАПО ім. П.Л. Шупика, інших авторитетних медичних установах. За роки незалежності України опубліковані тисячі наукових і клінічних статей, розділів монографій, посібників і підручників, присвячених фармацевтичним питанням гомеопатії, особливостям ефективного застосування гомеопатичних лікарських засобів в клінічній практиці.

Міністерством охорони здоров'я України було затверджено десятки методичних рекомендацій з питань реєстрації гомеопатичних лікарських засобів в Україні та їх застосування в лікувальній практиці. Так, у 2007 році ДФЦ МОЗ України були затверджені Методичні рекомендації «Гомеопатичні лікарські засоби: особливості технології виготовлення, принципи застосування, вимоги при реєстрації» (співавтори член-кор. НАН та НАМН України, проф. І.С. Чекман, В.А. Туманов, Н.О. Вітютнева, Е.Н. Грищенко, О.П. Мошич, рецензент академік НАМН України І.М. Трахтенберг). У наступні роки МОЗ України були затверджені методичні рекомендації щодо застосування гомеопатичних лікарських засобів у пульмонології

(під редакцією академіка АМН України Ю.І. Фещенка), лікування і профілактики грипу (під редакцією проф. С.О. Крамарева), ГРВІ (під редакцією проф. Т.П. Гарник і проф. О.П. Мошича), спортивної медицини (під редакцією проф. О.П. Мошича), методичні рекомендації з питань використання гомеопатичних лікарських засобів практично в усіх розділах клінічної медицини, які стали новою віхою в становленні гомеопатії і гомеопатичних лікарських засобів в системі державної медичної допомоги. Десятки дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора медичних і фармацевтичних наук виконані і успішно захищені в Україні за останні роки, що також підтверджує високий рівень науковості, доказовості та ефективності гомеопатичного напрямку медицини.

У 1991 р в Києві відбувся Третій конгрес Міжнародної Медичної Гомеопатичної Організації (ОМНІ). У ньому взяли участь представники України, Росії, Білорусі, Франції, Німеччини, Австрії, Великої Британії, Італії, Індії, Мексики (лікарі-гомеопати, біологи, фізики, генетики).

Розглядалися питання механізму дії гомеопатичних розведень, результати застосування гомеопатії в лікувальній практиці, можливості реального впливу гомеопатії на стан навколишнього середовища (доповідь Т.Д. Попової). Ряд доповідей було присвячено гомеопатичній фармації (доповідь Ж. Буарона (Ліон). Унікальні матеріали, присвячені концепції механізму дії гомеопатичних лікарських засобів, представлені спільно з професорами-фізиками

У президії конгресу директор Центру гомеопатії МОЗ України Т.Д. Попова, перший заступник міністра МОЗ України професор В.Г. Передерій, директор наукової програми Центру гомеопатії к. мед. н. О.П. Мошич (фото публікується вперше © О.П. Мошич)

АН України (доповідачі В.Я. Антонченко, Т.Д. Попова і Ю.І. Поплавко, О.П. Мошич).

У 1998 році створено Українську асоціацію гомеопатів (ініціатори і співзасновники: Т.Д. Попова, Н.Д. Москаленко, Д.В. Попов, О.П. Мошич, Н.К. Сімеонова, В.Ж. Біхунова, О.П. Іванов, Л.М. Бад'я, О.Ф. Фінберг, почесним президентом було обрано Т.Д. Попову, президентом А.В. Попова, віце-президентами О.П. Мошича і О.П. Іваніва) і яка з тих пір проводить безліч міжнародних конгресів і національних з'їздів. У тому ж році почав видаватися «Український гомеопатичний щорічник» (головний редактор О.П. Іванів), незабаром був відроджений «Вісник гомеопатичної медицини» (головний редактор А.В. Попов).

Київський гомеопатичний конгрес, 2004 р. Д.В. Попов, О.Ф. Фінберг, Т.Д. Попова, О.П. Мошич (фото публікується вперше © О.П. Мошич)

На гомеопатичному конгресі Т.Д. Попова та її учні О.П. Богачук, В.Н. Ніколаєв, О.П. Мошич (Фото публікується вперше © О.П.Мошич)

Відповідно до наказу МОЗ України курси тематичного удосконалення (ТУ) «Основи гомеопатії» для лікарів і провізорів проводяться в Київському державному інституті удосконалення лікарів (тепер НМАПО імені П.Л. Шупика) з 1989 року. Вони стали першими державними курсами з класичної гомеопатії як в Україні, СНД, так і в Східній Європі, створеними з ініціативи видатного гомеопата зі світовим ім'ям, заслуженого лікаря України Т.Д. Попової, які очолив з її ініціативи з 1990 року учень і послідовник Дем'яна Володимировича і Тетяни Дем'янівни Попових доктор медичних наук, професор О.П. Мошич.

За роки існування зазначених курсів з гомеопатії зібрано величезний досвід викладацької роботи, проведення виїзних циклів в різних містах України та інших держав.

У різний час на запрошення керівника курсу в лекційній програмі брали участь такі відомі авторитети в гомеопатії як Н.Д. Москаленко, Н.К. Сімеоно-

Творці першого в Україні і Європі (в 1990 р) державного курсу удосконалення лікарів і провізорів з гомеопатії в КДІУЛ професори О.М. Гриценко, О.П. Мошич, Н.П. Максютіна (фото публікується вперше © О.П. Мошич)

ва, В.Ж. Біхунова, Л.М. Бад'я, О.Ф. Фінберг, відомі вчені, професори: Н.П. Максютіна, О.М. Гриценко, І.З. Самосюк, І.С. Чекман, інші видатні особистості. Унікальність курсів як в глибокому вивченні теоретичних і практичних основ класичної гомеопатії, так і у визначенні місця гомеопатії в сучасній медицині, її історичної, філософської, методологічної, духовної взаємодії з її найдавнішими «прабатьками» і попередниками та новітніми напрямками сучасних терапевтичних технологій. Така виняткова особливість курсів можлива завдяки участі в їх підготовці і проведенні визнаних фахівців з фармакогнозії і фармхімії, фітотерапії, голкотерапії і фармакології, фізики, патфізіології і психіатрії, викладі їх бачення ролі та місця гомеопатії, унікальності її можливостей, механізмів дії і можливостей ефективного застосування в теорії і практиці медицини.

За час існування курсів їх випускниками стали понад 4 тисячі лікарів і провізорів з України, СНД, країн Європи, Америки і Азії.

Незважаючи на відсутність фаху лікар-гомеопат і провізор-гомеопат, курси тематичного удосконалення з гомеопатії для лікарів і провізорів проводяться як в НМАПО (з 1989 р.), так і факультативні курси з гомеопатії для студентів в Національному медичному університеті ім. О.О. Богомольця, в Київському медичному університеті Української асоціації народної медицини (з 1995 року існувала кафедра гомеопатії під керівництвом проф. Н.Е. Костінської, потім доцента Н.К. Сімеонової, потім в складі кафедри фітотерапії, фармакогнозії та гомеопатії під керівництвом проф. Т.П. Гарник), де майбутні лікарі ознайомлюються з гомеопатією. Факультативні курси для студентів-медиків також проводяться в медичних університетах м. Львова, м. Вінниці, Національному Фармацевтичному Університеті м. Харкова, де також проходять підготовку провізори з питань гомеопатичної фармації,

проводяться наукові дослідження, захищаються дисертаційні роботи. Курси підвищення кваліфікації для лікарів з питань гомеопатії також проводяться в кількох приватних медичних установах, найбільш авторитетним з яких є Гомеопатична школа Попових.

У 2000 р. відповідно до договору про співпрацю між Київською медичною академією післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика (тепер НМАПО) і Міжнародною Академією класичної гомеопатії (Греція) в Києві створена Міжнародна медична школа класичної гомеопатії.

Навчальна програма Міжнародної Школи (624 години) включає унікальні матеріали почесного професора НМАПО і викладача Школи професора Джорджа Вітулкаса – видатного педагога, вченого, директора Міжнародної Академії класичної гомеопатії (Греція), автора десятків багатотомних монографій і посібників з питань теорії і практики гомеопатії, почесного президента багатьох міжнародних і національних Гомеопатичних конгресів і організацій, лауреата альтернативної «Нобелівської премії» за досягнення в медицині, почесного професора багатьох медичних університетів Європи.

З 1997 р. по грудень 2005 р. найстарішої в Україні київської гомеопатичної аптекою №12 завідувала Ольга Григорівна Горобієвська.

О.Г. Горобієвська гідно продовжила справу свого вчителя Н.Д. Москаленко, будучи великим ентузіастом і популяризатором гомеопатії. Під її керівництвом відкрито кілька нових гомеопатичних аптек в м. Києві: гомеопатична аптека на Відрадному, Русанівському бульварі, на вул. Р. Окіпної

Проректор НМАПО ім. П.Л. Шупика проф. А.Л. Косаківський, ректор МАКГ (Греція), почесний професор НМАПО Дж. Вітулкас і директор МШКГ проф. О.П. Моцич, 2000 р., Алонісос, Греція (фото публікується вперше © О.П. Моцич)

На сьогоднішній день київської гомеопатичної аптекою керує учениця і послідовник Н.Д. Москаленко і О.Г. Горобієвської Яна Василівна Богук, при якій відновлена гомеопатична аптека на вул. Ватутіна, відкрито кілька гомеопатичних відділів в аптеках КП «Фармація», розширена номенклатура гомеопатичних лікарських засобів.

На сьогодні в Україні, окрім київської гомеопатичної

аптеки, гомеопатичні лікарські засоби виробляють гомеопатичні аптеки в м. Харкові, м. Одесі, м. Львові, м. Дніпро, інших обласних центрах, виробничі потужності з виробництва гомеопатичних ліків мають Національний гомеопатичний союз (Київ), Лаке-Фарм (Київ), Аптека Попових (Київ), Арніка (Харків), Пік-Крим (Сімферополь).

Оглядаючись на вікові традиції медицини в Україні, обдарованість і нелегку, але натхненну самовіддану щоденну працю корифеїв вітчизняної медицини – наших вчителів

стає зрозумілим, що тільки перейнявши у них глибоку і повну відданість цій гуманній професії – медицині, тільки продовживши їх науку істинного патріотизму, віри, людяності, творчості, цілеспрямованості, щоденного копіткого навчання для зростання власної освіченості та професійної майстерності (отже і кращої допомоги «пацієнтам»), помноживши і передавши нашим учням отримані нами медичні знання і вміння ми зможемо стати гідними імені наших вчителів, як їх «учні» і «послідовники».

Література

1. Г.Д. Зленко: Видатні особистості в історії (Іван Митрофанович Луценко – доктор медицини, гомеопат, державний діяч) / Зленко Г.Д., Мошчак О.П. // Укр. гомеопат. щорічн., Том VI, Одеса, 2003. – С. 45-47.
2. Р. Коваль: Багрянні жнива Української революції. 100 історій і біографій учасників Визвольної змагання / Коваль Р. // Київ, Діокор, 2005. – 265 с.
3. С.І. Шевченко Вершини на Інгулі, Перший український діяч міста (Микола Федоровський). – Кіровоград, 2013. – С. 62-68.
4. О.М. Люта. М.Ф. Федоровський (1838-1918). Невтомний трудивник на народній ниві / Люта О.М. – Кіровоград: Редакційно-видавнична група КДПУ імені Володимира Винниченка, 1999. – 32 с.
5. Б.М. Ступарик Національна школа: витоки, становлення: [навч.-метод. посіб.] / Ступарик Б.М. – К.: ІЗМН, 1998. – 336 с.
6. Матеріали з громадського і літературного життя України XIX і початків XX століття / Під ред. М. Грушевського. – К.: Держвидав України, 1928. – Кн. 3. – С. 46-49.
7. Енциклопедія українознавства. У 10-х томах / Головний редактор Володимир Кубійович. Люта Оксана Миколаївна. М.Ф. Федоровський (1838-1918): Невтомний трудивник на народній ниві / Оксана Люта; М-во освіти України. НПУ ім. М.П. Драгоманова; Передм. В. Борисенко. – Кіровоград: Ред.-вид. центр КДПУ ім. В. Винниченка, 1999. – 30 с.
8. Віталій Ковалинський. Київські мініатюри. Книга шоста. Київ, 2007, «Купола». – С. 526-530.
9. Г.Ю. Аронов, А.Г. Пелешук: Легенди і бувальщина київської медицини. 2001, Київ, «Століття», ISBN 966-95952-0-7. – С. 155-156.
10. К.К. Васильєв: Історія гомеопатії в Одесі до 1917 року. Український гомеопатичний щорічник, Том IV, Одеса 2001, С. 44-47.
11. О.І. Пенькова. Гомеопатія в Харкові / Пенькова О.І., Легач Є.І., Лотіні А.В. – Харків, «Факт», 2004. – 168 с.
12. Ю.В. Зеленін. Перші кроки гомеопатії на території нинішньої України. Метод і долі // Збірник доповідей VI з'їзду гомеопатів України, Київ, 2012. – С. 163-172.
13. Л.М. Парахнич: Легенда Дніпропетровської гомеопатії. – Збірник доповідей V з'їзду гомеопатів України, Київ, 2010. – С. 106-108.
14. О.І. Пенькова. Гомеопатія в Харкові / Пенькова О.І., Легач А.І., Лотіні А.В. – «Факт», 2004. – С. 36-46.
<http://www.homeopat.kharkov.ua/articles/22/240.html>

Надійшла до редакції 27.11.2018

УДК 94:615.015.32:614.2

О. П. Мошчак

ГОМЕОПАТІЯ В УКРАЇНІ (ГОЛОВНІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ)

Ключові слова: Україна, медицина, гомеопатія, історія.

Гомеопатія як галузь медицини була заснована в Німеччині доктором медицини, хіміком, фармацевтом, професором Лейпцигського університету Христіаном Фрідріхом Самуелем Ганеманом (1755-1843 рр.). За даними ВООЗ (2008) гомеопатією користуються до 50 % лікарів і до 60 % пацієнтів країн Європи, Індії, Америки, Канади, Австралії та інших країн світу, де гомеопатія є розвиненим широкоживим високоефективним сучасним напрямком терапії, який викладається в державних і приватних вищих медичних навчальних закладах, в ряді країн (таких як Франція, Німеччина, Швейцарія, Велика Британія, Бельгія, Литва, Індія) включена до структури страхової медицини. В Україні гомеопатія має давні традиції, офіційна історія її застосування починається з відкриття першої в Києві гомеопатичної аптеки в 1835 році. За час свого існування в Україні гомеопатичний напрямок медицини пройшов складний шлях розвитку від часів «царських», УНР, воєнних, повоєнних, «совєтських» і до сьогодення незалежної України. За цей час в історії розвитку гомеопатії видатну роль відіграли унікальні політичні діячі і лікарі, патріоти і державотворці, невтомилені трударі на ниві охорони здоров'я і розбудови української державності та її сучасної ефективної медицини. Багатьох з них знали і знають далеко за межами нашої держави. Україна мала визнаних в Європі і світі авторитетних лікарів-гомеопатів, перекладала найфундаментальніші твори європейських і американських фахівців, розвивала знання в медицині в цілому і у гомеопатичній теорії і практиці, продовжуючи працю німецьких, французьких, британських, амери-

канських, індійських та інших національних наукових і клінічних Шкіл, створюючи Українську Національну Школу Гомеопатії (що базується перш за все на світовому досвіді і особливостях «Київської школи»). В усьому світі серед фахівців знані імена українських вчених, лікарів-практиків-гомеопатів д-ра І.М. Луценка, Є.Я. Дюкова, К.К. Боянуса, М.А. Ржаніцина, Д.В. Попова, Т.Д. Попової та багатьох інших непере-січних особистостей світового рівня. Сьогодні гомеопатична медицина в Україні є офіційною науковою доказовою медициною, представленою на державному рівні офіційно зареєстрованими ДЕЦ МОЗ України гомеопатичними лікарськими засобами (ГЛЗ) з доведеною ефективністю і безпечністю, що входять в Державну Фармакопею України (як і в інших країнах Європи – Німечку, Британську, Французьку, Американську та інші Фармакопеї). В Україні з 1989 року гомеопатична медицина викладається на курсах ТУ в державних вищих навчальних закладах: КДПУЛ (тепер НМАПО імені П.Л. Шупика), через декілька років в НМУ імені О.О. Богомольця, НФУ (Харків), НМУ імені Данила Галицького (Львів), приватному навчальному закладі Київському медичному університеті та інших знаних «вищах». В Україні систематично проводяться міжнародні з'їзди і конгреси, симпозиуми і конференції, звучать наукові доповіді з питань ефективного застосування гомеопатичних лікарських засобів в сімейній медицині, педіатрії, інших напрямках практичної охорони здоров'я з позиції доказової медицини. В Україні успішно захищені десятки кандидатських і докторських дисертаційних робіт, присвячених науковому клінічному обґрунтуванню перспектив застосування ГЛЗ в комплексній терапії різних патологічних станів, проводяться фундаментальні експериментальні, вірусологічні та інші дослідження з цих питань. Висока ефективність гомеопатичного лікування доведена в тому числі за участю найавторитетніших академічних медичних установ і

вчених України в клінічних дослідженнях найвищого рівня доказовості – міжнародних проспективних, рандомізованих, подвійних-сліпих, де вона сягала рівня понад 70 %. На високих медичних форумах в Україні і за кордоном знані українські професори, які очолюють цілі напрямки сучасної медицини, як то інфекційних хвороб, отоларингології, пульмонології, алергології тощо доповідають позитивні результати таких високодоказових медичних досліджень, які відкривають нові можливості впровадження в практичну охорону здоров'я ефективних можливостей гомеопатичного консервативного лікування при відсутності алергізації, побічних ефектів і протипоказів до застосування.

А. П. Мощич

ГОМЕОПАТИЯ В УКРАИНЕ (ГЛАВНЫЕ ВЕХИ ИСТОРИИ)

Ключевые слова: Украина, медицина, гомеопатия, история.

Гомеопатия как отрасль медицины была основана в Германии доктором медицины, химиком, фармацевтом, профессором Лейпцигского университета Христианом Фридрихом Самуэлем Ганеманом (1755-1843 гг.). По данным ВОЗ (2008) гомеопатией пользуются до 50 % врачей и 60 % пациентов стран Европы, Индии, Америки, Канады, Австралии и других стран мира, где гомеопатия является развитым широкоупотребляемым высокоэффективным современным направлением терапии, который преподается в государственных и частных высших медицинских учебных заведениях, в ряде стран (таких как Франция, Германия, Швейцария, Великобритания, Бельгия, Литва, Индия) включена в структуру страховой медицины. В Украине гомеопатия имеет давние традиции, официальная история ее применения начинается с открытия первой в Киеве гомеопатической аптеки в 1835 году. За время своего существования в Украине гомеопатическое направление медицины прошло сложный путь развития от времен «царских», УНР, военных, послевоенных, «советских» и к настоящему независимой Украины. За это время в истории развития гомеопатии выдающуюся роль сыграли уникальные политические деятели и врачи, патриоты, неустанные труженики на ниве здравоохранения и развития украинской государственности и ее современной эффективной медицины. Многие из них знали и знают далеко за пределами нашего государства. Украина имела признанных в Европе и мире авторитетных врачей-гомеопатов, переводила фундаментальные произведения европейских и американских специалистов, развивала знания в медицине в целом и гомеопатической теории и к продолжая труды немецких, французских, британских, американских, индийских и других национальных научных и клинических Школ, создавая Украинскую Национальную школу Гомеопатии (основанную, прежде всего, на мировом опыте и особенностях «Киевской школы»). Во всем мире среди специалистов известны имена украинских ученых, практикующих врачей-гомеопатов д-ров И.М.Луценко, Е.Я. Дюкова, К.К. Боянуса, М.А. Ржаницина, Д.В. Попова, Т.Д. Поповой и многих других незаурядных личностей мирового уровня. Сегодня гомеопатическая медицина в Украине является официальной научной доказательной медициной, представленной на государственном уровне официально зарегистрированными ГЭЦ МЗ Украины гомеопатическими лекарственными средствами (ГЛС) с доказанной эффективностью и безопасностью, входящих в Государственную Фармакопею Украины (как и в других странах Европы – Немецкую, Английскую, Французскую, Американскую и другие Фармакопеи). В Украине с 1989 года гомеопатическая медицина преподается на курсах ТУ в государственных высших учебных заведениях: КГИУВ (теперь НМАПО им. П.Л. Шупика), через несколько лет в НМУ им. А.А. Богомольца, НФУ (Харьков), НМУ им. Данила Галицкого (Львов), частном учебном заведении Киевском Медицинском Университете и других известных «вузах». В Украине систематически проводятся международные съезды и конгрессы, симпозиумы и конференции, звучат научные доклады по вопросам эффективного использования гомеопатических лекарственных средств в семейной медицине, педиатрии, других направлениях практического здравоохранения с позиции доказательной медицины. В Украине успешно защищены десятки кандидатских и докторских диссертационных работ, посвященных

научному клиническому обоснованию перспектив применения ГЛС в комплексной терапии различных патологических состояний, проводятся фундаментальные экспериментальные, вирусологические и другие исследования по этим вопросам. Высокая эффективность гомеопатического лечения доказана в том числе с участием самых авторитетных академических медицинских учреждений и ученых Украины в клинических исследованиях высокого уровня доказательности – международных проспективных, рандомизированных, двойных-слепых, где она достигала уровня более 70 %. На высоких медицинских форумах в Украине и за рубежом известные украинские профессора, возглавляющие целые направления современной медицины, такие как инфекционные болезни, отоларингологию, пульмонологию, алергологию и т.д. сообщают положительные результаты таких высокодоказательных медицинских исследований, которые открывают новые возможности внедрения в практическое здравоохранение эффективных возможностей гомеопатического консервативного лечения при отсутствии алергизации, побочных эффектов и противопоказаний к применению.

O.P. Moshchych

HOMEOPATHY IN UKRAINE (MAIN PAGES OF HISTORY)

Keywords: Ukraine, medicine, homeopathy, history.

Homeopathy as a branch of medicine was founded in Germany by a doctor of medicine, a chemist, a pharmacist, a professor at the University of Leipzig Christian Friedrich Samuel Hahnemann (1755-1843). According to WHO (2008), homeopathy is used by up to 50% of physicians and up to 60% of patients in countries of Europe, India, America, Canada, Australia and other countries of the world, where homeopathy is a well-developed, broad-based, highly effective, modern therapeutic course that is taught in public and private higher medical educational institutions in several countries (such as France, Germany, Switzerland, UK, Belgium, Lithuania, India) is included in the structure of insurance medicine. In Ukraine, homeopathy has a long tradition. The official history of its use began with the founding of the first homeopathic pharmacy in Kiev in 1835. During its existence in Ukraine, the homeopathic direction of medicine has undergone a complex path of development from the time of the “royals”, the UNR, military, postwar, “Soviet” and to the present of independent Ukraine. During this time in the history of the development of homeopathy a great role was played by unique politicians and doctors, patriots and statesmen, tireless laborers in the field of health care in the development of Ukrainian statehood and its modern and effective medicine. Many of them were and are known far beyond our country. Ukraine had reputable homeopaths recognized in Europe and the world, translated the most fundamental works of European and American specialists, developed knowledge in medicine in general and homeopathic theory and practice, continuing the work of German, French, British, American, Indian and other national scientific and clinical Schools, creating the Ukrainian National School of Homeopathy (based primarily on the world experience and features of the “Kyiv School”). The names of Ukrainian scientists, homeopathic practitioners Dr. I.M. Lutsenko, E.Ya. Dyukov, K.K. Boyanus, M.A. Rzhantsin, D.V. Popov, T.D. Popova are known among experts worldwide. As well as many other outstanding individuals of the world level. Today, homeopathic medicine in Ukraine is the official scientific evidence-based medicine presented at the state level by officially registered SEC of the Ministry of Health of Ukraine with homeopathic medicines with proven efficacy and safety included in the State Pharmacopoeia of Ukraine (as in other European countries – German, British, French, American and other Pharmacopoeia). In Ukraine, since 1989, homeopathic medicine is taught at TU courses at state higher education institutions: KMIPE (now the NMAPE named after P.L. Shupyk), several years later at the O.O. Bogomolets NMU, NFU (Kharkiv), Danylo Halytsky NMU (Lviv), private educational institution Kyiv Medical University and other well-known “universities”. In Ukraine, international congresses, symposia and conferences are held regularly, scientific reports on the effective use of homeopathic medicines in family medicine, pediatrics, and other areas of practical health care from the standpoint of evidence-based medicine are

heard. In Ukraine, tens of Ph. D. works devoted to the scientific clinical substantiation of the prospects of the use of homeopathic medicines in the complex therapy of various pathological conditions have been successfully defended, and fundamental experimental, virological and other research on these issues is carried out. The high effectiveness of homeopathic treatment has been proven, including the participation of the most authoritative academic medical institutions and scientists of Ukraine in the clinical trials of the highest level of evidence-international

prospective, randomized, double-blind trials, where it reached over 70% of efficacy. Famous Ukrainian professors who lead the whole line of modern medicine, such as infectious diseases, otolaryngology, pulmonology, allergology, etc., report on the high medical forums in Ukraine and abroad, the positive results of such high-quality medical research that open new possibilities for introduction into practical health care effective possibilities of homeopathic conservative treatment, in the absence of allergy, side effects and contraindications for use.

УДК 616.89-008.441.3-085.811.2

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ГІРУДОТЕРАПІЇ В КОМПЛЕКСНОМУ ЛІКУВАННІ ПАЦІЄНТІВ, ЗАЛЕЖНИХ ВІД ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН

- ¹ Т. П. Гарник, д. мед. н., проф., зав. каф. фітотер., гомеопат. та біоенергоінформ. мед.
- ² Л. В. Андріюк, д. мед. н., проф., зав. каф. реабіліт. та нетрадиц. мед.
- ² О. С. Фітькало

- ¹ ПВНЗ «Київський медичний університет»
- ² Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького

Актуальність

Масивне і тривале вживання психоактивних речовин (ПАР) призводить до певної трансформації клінічної картини інтоксикаційних розладів, що проявляються у вигляді довготривалої абстинентної симптоматики, толерантності до проведення стандартної медикаментозної терапії, розвитку непередбачуваних ускладнень (сомато-неврологічних дефектів і патопсихологічних девіацій). Залежність є хронічним рецидивним розладом з одночасним поєднанням симптомів тривоги та/або депресії, високим рівнем коморбідності, що потребує нових фармацевтичних засобів, які, в свою чергу, провокують розвиток ще більшої кількості ускладнень [5].

Враховуючи складні патогенетичні механізми, велику кількість коморбідних станів при алкогольній залежності, актуальним є вибір ефективного альтернативного методу лікування. На сьогодні не існує жодного способу фармацевтичного втручання, який би одночасно попередив рецидиви, впливав би на регрес коморбідних симптомів та підтримував стійку, довготривалу ремісію. Своєю чергою, метод лікування п'явками дозволяє не тільки зменшити кількість соматичних ускладнень при алкогольній залежності, але й шляхом включення механізмів очищення організму хворого, нормалізацією енергетичного обміну, регуляцією фізіологічних функцій, імунологічних механізмів резистентності збільшити тривалість ремісії основного захворювання. Розрізняють рефлекторний, механічний, гуморальний вплив п'явки на організм пацієнта. За допомогою наведених механізмів впливу наслідком лікування є відновлення гомеостазу в організмі (пок-

ращення кровообігу, нормалізація артеріального тиску та ін.). Завдяки проведеним науковим дослідженням [2, 3, 4, 6], вчені змогли дати наукове обґрунтування методу гірудотерапії, де виділена низка біологічно активних речовин (більше 100), що забезпечують його лікувальний ефект. Встановлено широкий діапазон використання гірудотерапії: детоксикаційний, знеболювальний, рефлекторний, біостимулюючий, протизапальний і антибактеріальний та ін. [3,4].

Враховуючи те, що на тривалу інтоксикацію продуктами розпаду алкоголю організм відповідає гіперкоагуляційним синдромом і спазмом судин, виникає необхідність у поліпшенні реологічних властивостей крові. Тому використання медичних п'явок при алкогольній залежності є абсолютно виправданим методом. Часто лікарі, які з недовірою ставляться до нетрадиційної медицини, стверджують, що п'явка – це істота, яка не переносить алкоголю чи інших психоактивних речовин. Напевно, така пересторога якоюсь мірою існує. Однак, при дотриманні техніки використання, гірудотерапію, згідно з літературними даними (Верещак О.В., 2007) було успішно застосовано навіть у період гострих абстинентних розладів. Алкогольна залежність є одним із тих захворювань, якому притаманні коморбідні стани, де використання в комплексному лікуванні даної патології п'явок вбачається доцільним.

Нами пропонуємо використовувати гірудотерапію лише тоді, коли пацієнт обдуманно і усвідомлено прагне мотивованого лікування.

Мета роботи: доцільність використання гірудотерапії як додаткового методу купіювання абстинентного синдрому у хворих з алкогольною залежністю.